

פתיחה

בפרשת השבוע טוען קרח שכל העדה קדושים, ולכן אין למשה ולאהרן זכות להשתרר על העדה, ולקחת את התפקידים החשובים והמיוחדים: "כִּי כָל־הָעֵדָה כָּלָם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכָם יִקְלָק וּמִדָּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קַהֲלִי יִקְלָק". משה ואהרן טענו לעומתו, שאומנם כל העדה קדושים, אבל הכהנים והלוויים ובפרט משה ואהרן התייחדו במעלתם, כפי שלבסוף הוכח על ידי המחנות ומבחן המטות.

מעמדו של כל כהן כקדוש בוודאי, היה נכון בזמן בית המקדש, אז לא היה ספק בקדושת הכהנים, וכפי שאומרת המשנה בקידושין (ד, ד - ה), שבשביל לבדוק האם כהן 'מיוחס' (ויכול לעבוד בבית המקדש) היו בודקים את אבותיו. וכאשר גילו שהם נשאו כפיים, עבדו בבית המקדש, היו בסנהדרין וכדומה, אז גם הכהן מצאצאיהם שבדקו נחשב מיוחס. ובלשון הרמב"ם (איסורי ביאה כ):

"אי זהו כהן מיוחס כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן עד איש שאינו צריך בדיקה והוא הכהן ששימש על גבי המזבח, שאילו לא בדקו בית דין הגדול אחריו לא היו מניחין אותו לעבוד, לפיכך אין בודקין מהמזבח ומעלה ולא מן הסנהדרין ומעלה שאין ממנין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים מיוחסין."

מעמדו של הכהן כקדוש היה נכון בימיהם, שהיה אפשר לבדוק האם אבותיו של אדם שירתו בבית המקדש או היו בסנהדרין. דנו הפוסקים בשאלה האם גם בזמן הזה מעמדם של הכהנים (והלויים) זהה, וכפי שנראה לשאלה זו יש מספר נפקא מינות.

מעמדם של הכהנים בזמן הזה

הספק אודות מעמדם של הכהנים, התעורר כבר בחזרה מגלות בית ראשון (כתובות כה, קידושין עט). החשש היה שמא במהלך הגלות, התחתנו הכהנים עם נשים הפסולות להם (גרשה, זונה וכו'), ופסלו את עצמם מהכהונה, ועוד שמא אנשים קראו לעצמם כהנים, למרות שלא היו כאלה (עיין למשל יביע אומר אבה"ע ז, ט שדן במקרה דומה). לפיחות במעמד הכהונה, יש מספר השלכות:

א. הרמב"ם (איסורי ביאה כ, א) נקט, שכיוון שהכהנים רק כהני 'חזקה' ולא מיוחסים, אין באפשרותם לאכול תרומה וחלה מן התורה ויש לשורפה. ב. כפי שראינו במקום אחר (חקת שנה ה'), יש שבעקבות כך נקטו שאי אפשר להקריב קורבנות בזמן הזה. ג. **המגן אברהם** (ס' תקעו) הקשה, מדוע לא תוקעים בזמן הזה בחצוצרות בשעת צרה וכפי שמצווה התורה?

האגרות משה (א, קסט) תירץ, שיש מצווה לתקוע דווקא בחצוצרות שתוקעים במקדש. **הציץ אליעזר** (יא, טז) תירץ, שרק כאשר יש גזירה על רוב עם ישראל יש לתקוע, דבר שלא קרה במהלך הדורות. **המור וקציעה** בתירוץ שנוגע לעניינו כתב, שבשביל לתקוע בחצוצרות בעת צרה צריך דווקא כהנים מיוחסים, ואין כיום בנמצא (ועיין במהר"ם שיק או"ח ס' רצב).

נפקא מינות למחלוקת זו

כאמור, הרמב"ם כתב שהכהנים בזמן הזה הם כהני חזקה. בעקבות כך באופן כללי התחלקו הפוסקים לשתי קבוצות, כאשר ייסוד המחלוקת כיצד להבין את טיב חזקת הכהונה. **קבוצה ראשונה** מצדדת בעמדה שחזקה הכהנים היא חזקה בתורת ספק, כלומר חזקה גרועה. **קבוצה שנייה** מצדדת בעמדה, שחזקת הכהונה כיום היא חזקה וודאית. למחלוקת ביניהם יש מספר השלכות:

א. **השלכה ראשונה**: מעיקר הדין, התורה כותבת שיש להפריש חלה רק בארץ ישראל. אולם, במהלך הדורות חכמים (בכורות כז ע"א) גזרו שגם בחוץ לארץ יפרישו חלה מדרבנן. בין החלות יש מספר הבדלים, אחד מהם, שבעוד שאת החלה בארץ חייב לאכול כהן הטהור מטומאת מת (ולכן בזמן הזה שורפים חלה ולא נותנים אותה), חלת חוץ לארץ אפשר לתת לכהן שטבל מטומאת קרי.

למרות פסק הגמרא, **הרמ"א** (יו"ד שכב, ה) נקט שבזמנינו בחוץ לארץ אין לתת את חלה לכהן, גם אם טבל במקווה. בטעם הדבר נימק **הש"ך** (שם, ט) בשם **המהר"י וייל**, שכיום לא מחזיקים את הכהנים ככהני ודאי, ומשום כך אין לתת להם לאכול את החלה מחשש שמא יאכלו חלה שאינה שייכת להם, ובלשונו של **המהרש"ל** (יש"ש ב"ק ה, לה):

"ובעונותינו מרוב אריכות הגלות וגזירות וגירושים נתבלבלו. והלוואי שלא יהא נתבלבל זרע קדש בחול. אבל זרע כהנים ולוויים קרוב לוודאי שנתבלבלו. ואם לא כולו, הרוב נתבלבל, ואם לא הרוב, בוודאי קרוב למחצה נתבלבלו. ואם כן נבוא לידי תקלה, שמא ייתן לכהן שאינו כהן. ומשום הכי גם כן נהגו האידנא (= בזמן הזה) שלא ליתן החלה אף לכהן קטן או לכהן שטבל לקריו. משום דלא מחזיקין בזמן הזה לכהן ודאי".

ערוך השולחן (שכב, כא) חלק ותמה על דבריהם, מדוע הם מחלישים כוח הכהונה בזמן הזה?! והרי יש חזקה שהם כהנים! משום כך דחה את הבנת הש"ך ברמ"א, וביאר את פסקו באופן אחר. לפי שיטתו חזקת הכהנים כיום היא בתורת ודאי, ומותר לתת חלה לכהן שטבל מקרי או לכהן קטן שלא ראה מעולם, וכך נקט גם **הקריית ספר** (איסורי ביאה פרק כ).

ב. **השלכה שנייה**: כאשר אדם מעשר את פירותיו, עליו לתת מעשר מפירותיו ללוי. **החזון איש** (שביעית, ה, יב) נקט, שמכיוון שאין כיום חזקת הלוויה, אין חובה להביא להם את המעשרות 'והמוציא מחברו עליו הראייה'. עוד הוסיף, שיש חשש שאנשים שאינם לוויים יטענו שהם לוויים, וייקחו את התרומות במרמה, ובלשון **הדרך אמונה** (תרומות ו, ב, ס"ק כ):

"ובזמנינו שהמנהג שהכהנים והלוויים עולין לכהונה על פי עצמן (= ואין להם הוכחות) כמו שכתב השולחן ערוך באבן העזר סימן ג' אין להם אפילו דין כהני חזקה, ולכן אין נוהגין היום לתת לכהנים תרומה להסיקה תחת תבשילו וכן חלה ואפילו חלת חו"ל אין נותנין לא לכהן קטן ולא לגדול שטבל... וכן אין לתת מעשר ראשון ללוויים בזמן הזה."

המהר"ט (א, פה) חלוק על דברי החזון איש, וסבר שחובה לתת מעשר ראשון ללוי בזמנינו, מכיוון שגם הלוויים היום בחזקת ודאי. כך פסק גם **הרב עובדיה יוסף** (קצירת השדה עמ' 43), בעקבות דברי **השולחן ערוך** שכתב (יו"ד שלא, יט) שיש לתת ללוי מעשר ראשון, ולא חילק בין זמנים עברו לזמן הזה (וכך דעת רוב הפוסקים ובניהם הרב קוק, הרב פרנק והרב אליהו).

ג. **השלכה שלישית: המהרשד"ם** (אבה"ע ס' רלה) נשאל, האם מותר לנערה שנשבתה בין הגויים להתחתן עם כהן, כאשר יש חשש שנבעלה לגוי ונפסלה מהכהונה. למסקנה התיר לה להתחתן עם כהן, משום שבכלל לא בטוח שאותו הכהן באמת כהן,

ולא ישראלי מותר להתחתן עם אישה שנבעלה לגוי. על בסיס פסקו התיר **השבות יעקב** (א, צג) לכהן שנשא בטעות חלוצה להישאר עימה ולא להתגרש, מכיוון שאיסור חלוצה הוא מדרבנן, ואותו האיש כהן רק מספק (וספק דרבנן לקולא).

המהרי"ט (א פה, קמט) **וחוט השני** (סי' יז) חלקו על דברי השבות יעקב, וסברו שהכהנים כיום בחזקת וודאי: "וחלילה לרב ז"ל שבא להפקיע חזקת כהונתם במה שהחזיקום עד עתה". משום כך לשיטתם אסור לכהן להישאר עם החלוצה למרות שאיסורה רק מדרבנן, ואסור לשבויה להתחתן עם כהן, וכך פסק להלכה גם **הברכי יוסף** (אבה"ע ו, ג, ועיין הערה¹).

נשיאת כפיים ופדיון הבן

כאמור, **המהרי"ט** סבר שהכהנים בזמן הזה כהני ודאי, וכדי לחזק את שיטתו הקשה שתי קושיות על הסוברים שחזקת הכהנים אינה חזקה משמעותית. **קושיה ראשונה**, כיצד לשיטתם מתבצע פדיון הבן? הרי לא בטוח שהכהן במעמד אכן כהן, ואין משמעות לפדיון. **קושיה שנייה**, כיצד לשיטתם הכהנים נושאים כפיים? הרי ישראל שנושא כפיים עובר באיסור עשה.

גם **החזון איש** (שביעית ה, יב) סבר כדבריו וכתב, שבניגוד ללויים שלשיטתו איבדו לגמרי את חזקתם (ומשום כך כפי שראינו לעיל אינם מקבלים מעשר ראשון בזמן הזה), הכהנים נשארו בחזקת כהונה מן התורה, לכן הם יכולים לשאת כפיים בברכה, ואפשר לקיים באמצעותם את פדיון הבן. כיצד יתמודדו עם הקושיות הפוסקים הסוברים שהורעה חזקת הכהונה? נאמרו מספר אפשרויות:

הקושיה הראשונה

הגמרא במסכת בכורות (נא ע"ב) כותבת, שרבי טרפון היה מחזיר את כסף הפדיון לאב הפודה. עם זאת, היא מסייגת וכותבת (על פי ביאור **הרא"ש** (שם)) שאין להתרגל לעשות כך, כי אם האב יהיה בטוח שהכהן יחזיר לו את כסף הפדיון - הוא לא יתכוון לתת לכהן את הכסף במתנה גמורה והפדיון לא יחול, וכן פסק **השולחן ערוך** (יו"ד שה, ח. ועיין בדף לפרשת במדבר שנה ג').

א. אולם, בעקבות קושיית **המהרי"ט** כיצד הסוברים שאין כהני וודאי מקיימים מצוות פדיון הבן, חידש **השאלת יעב"ץ** (א, קנה), שאכן בזמן הזה כמעט וחיוב הכהן להחזיר את כסף הפדיון, שמא הוא אינו כהן, והכסף לא אמור להגיע אליו. כמו כן, כדי למנוע את החשש שהבן אינו פדוי כתב, שטוב שהאב יפדה את בנו באמצעות כל כהן שפוגש - כדי שאולי אחד מהם יהיה כהן מיוחס.

עוד הוסיף וחידש השאלת יעב"ץ, שלמרות שמעיקר הדין רק בני ישראלים חייבים בפדיון הבן ולא בני כהנים ולויים, בזמן הזה שיתכן שהכהנים והלויים הם למעשה ישראלים, גם את בניהם צריך לפדות מספק, ובלשוננו:

"גם נראה לי שלצאת ידי כל ספק האפשרי יש על האב לפדות בכורו מכל כהנים שיוכל למצוא דילמא מתרמי ליה כהן מיוחס ודאי. ומאותו הטעם נמי (= גם) בן הכהנת ולויה יש לפדותו עכשיו מספק, דמאי שנא (= שמה ההבדל) מכל ספקא דאורייתא. דכל מאי דאפשר לתקוני מתקנינן, לצאת ידי ספק בכל טעדי דאיכא למעבד."

ב. **החתם סופר** (יו"ד רצא) חלק בקצרה על השאלת יעב"ץ, וכתב שחידושו לא נראים לו - ואכן לא נוהגים כדבריו. כיצד יישבו את קושיית **המהרי"ט**? אפשר לתרץ, שגם אם יש ספק במעמד הכהונה, מכל מקום ישנה חזקה מסוימת שהם כהנים, ועדיף לסמוך על חזקה זו מאשר לפדות כל בכור עשרות פעמים, מעשה שיגרום לזלזול בפדיון הבן, ולאי נתינת הפדיון ברצינות.

הקושיה השנייה

כפי שראינו בעבר (נשא שנה א'), דנו האחרונים כיצד כתבו התוספות (שבת ק"ח ע"א) שמותר לישראל לעלות לברכת כהנים, והרי הגמרא במסכת כתובות (כה ע"א) פוסקת שזר העולה לדוכן עובר בעשה. קושיה דומה מקשה **המהרי"ט** על הסוברים שחזקת הכהונה אינה חזקת וודאית, כיצד הכהנים עולים לדוכן וייתכן שבכך עוברים על עשה?

א. אפשרות ראשונה לתרץ את הקושיה, מבוססת על דברי **הפני יהושע** (כתובות כד ע"ב). כאמור אז הפני יהושע נקט, שבזמן הזה אין איסור עשה לישראל לעלות לדוכן לברך ברכת כהנים, והאיסור היה רק בזמן בית המקדש שבירכו ברכת כהנים בשם ה' המפורש. אמנם גם בזמן הזה יש איסור ברכה לבטלה, אבל ניתן ליישב ולומר שכיוון שנהגו לברך מותר לברך.

ב. **השבות יעקב** (א, צג) תירץ, שאמנם זר הנושא כפיו עובר בעשה, אבל כהן שלא נושא כפיו עובר בשלושה עשה. לכן תיקנו חכמים שכוהני הספק יישאו כפיהם, וכיוון שתיקנו שיעלו אין מניעה שיברכו. עוד הוסיף וכתב, שלמרות שהיה מקום לומר שבמצב כזה 'שב ואל תעשה עדיף' ושלא יעלו כלל לדוכן, אך מכיוון שכבר התרגלו והוחזקו לשאת כפיים, ימשיכו לשאת כפיהם. ובלשוננו:

"אף על פי דזר הנושא כפיו עובר בעשה, מכל מקום כיוון דכהן שאינו נושא כפיו כאילו עובר בשלוש עשה לכן אמרו חכמים דישא כפיו אם הוא ספק כהן, וכיוון דמדרבנן נושא כפיו שפיר (= זה בסדר שהוא) מברך. ואף אי תימא (= וגם אם תאמר) דבספק אין לישא כפיו ושב ואל תעשה עדיף, מכל מקום הא מבואר שם בש"ס דדוקא למה שהוחזק החזיק היינו לענין נשיאת כפיים.. אבל לא לשאר כל מילי ספיקא לכן אינו אוכל בתרומה דאורייתא."

קושי בדבריו, שלטענתנו חכמים תיקנו שהכהנים יעלו מספק לברך, אבל אין שום מקור בגמרא או בראשונים בו מובאת תקנה זו. בנוסף, בפשטות עדיף לא לקרוא בבית הכנסת 'כהנים', וכך לא יצטרכו לעלות מעיקרא לדוכן - ולא יעברו לא על איסור עשה של עלייה לדוכן (עליו עוברים רק כאשר קוראים לכהן והוא לא בא), ולא על שלושה עשין אם יעלו לדוכן.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ השלכה נוספת: הגמרא בגיטין (נט ע"ב) מונה מספר מעלות שיש לכהן: הוא מזמן, אסור להשתמש בו ועוד. **המגן אברהם** (סי' רא) תמה, מדוע בזמן הזה לא מקפידים על דינים אלו? הרי דינים אלו מדאורייתא! וכתב ליישב, שמכיוון שלא בקיאים כיום ביוחסי כהונה, ואין ביטחון שאותו כהן אכן כהן הוא ויש לכבד אותו - לכן מקילים בכך (ועיין מרדכי גיטין תסא).⁺

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com